

Presentació

L'any 2001, la revista *Barcelona Quaderns d'Història* va convertir-se en una sèrie periòdica de volums monogràfics que, d'una banda, plasmen en lletra impresa alguns dels cursos organitzats pel Seminari d'Història de Barcelona i, de l'altra, editen els materials generats pels Congressos d'Història de Barcelona. Així, els volums 4 i 5 apleguen les ponències i comunicacions del VI Congrés, i el volum 7 encabeix les corresponents al VII. Amb aquest volum 10, iniciem la publicació del VIII Congrés, que comprendrà altres dos lliuraments, els volums 11 i 12.

Els dos primers Congressos d'Història de Barcelona s'havien celebrat, respectivament, els anys 1982 i 1985. Mentre que el primer fou una convocatòria volgutament inespecífica, inspirada per la voluntat d'afavorir la trobada d'investigadors de procedència diversa vinculats idealment per l'interès en la història de la ciutat i el seu entorn immediat –el Pla de Barcelona–, el segon comptà ja amb una estructura més complexa, basada en el creuament entre una divisió per facetes de la vida històrica (Demografia i societat, Activitats econòmiques, Estructura de l'espai, Política i ideologia, i Metodologia i fonts) i una altra per èpoques (Antiguitat, Edat Mitjana, Edat Moderna, Edat Contemporània). En ocasió del III congrés, celebrat el 1993, es va fer un balanç també sinòptic dels estudis en els deu anys transcorreguts des de la primera convocatòria. L'exercici permeté comprovar l'abundor de recerques, el notable ritme dels estudis i també una gran diversificació temàtica i metodològica de les aportacions.

La decisió, adoptada el 1993, de dotar a la sèrie dels encontres d'una periodicitat fixa, biennal en concret, va permetre fer el salt des de la màxima obertura temàtica i cronològica cap a un perfil més monogràfic de les convocatòries successives, que permetés anar revisant amb una certa agilitat i concentració els diversos aspectes i èpoques de la història ciutadana i donar lloc a intercanvis més densos entre els participants de cadascun dels encontres. Així, després d'un IV Congrés, molt obert encara, però amb l'èmfasi posat en l'estructuració territorial i en la contemporaneïtat estricta dels anys 1975-1995, el 1997 fou organitzat el V

Congrés al voltant del primer centenari de les agregacions municipals de 1897, i dos anys després, el VI Congrés prenia com a referència el set-cents cinquante aniversari dels privilegis fundacionals de l'entitat municipal barcelonina, atorgats per Jaume I, i revisava la trajectòria institucional del Consell de Cent al llarg de tot el temps de la seva vigència, és a dir fins el 1714. Les polèmiques al voltant del tercer centenari de l'adveniment dels Borbons i de l'inici de la Guerra de Successió van ser un estímul per dedicar la trobada de 2001 a l'estudi del segle de l'absolutisme, 1714-1808. I d'aquesta manera quedà dibuixada la conveniència estratègica de dedicar alguns congressos més a prosseguir la seqüència cronològica, ja internats en l'Edat Contemporània.

* * *

El VIII Congrés d'Història de Barcelona, celebrat els dies 10 a 13 de novembre de 2003 a la Casa de l'Ardiaca, seu de l'Arxiu Històric de la Ciutat, que és l'entitat organitzadora, comptà per primera vegada amb el suport del Centre d'Història Contemporània de Catalunya. Sota el rètol general, *La ciutat i les revolucions, 1808-1868*, l'encontre s'organitzà en sis sessions, dedicades, respectivament, a Fonts i Historiografia, Política, Economia, Societat, Art i Literatura, amb set ponències dedicades a les àrees temàtiques enunciades i amb un total de trenta-quatre comunicacions. La sessió d'obertura, desenvolupada en el marc més solemne del Saló de Cent de la Casa de la Ciutat, davant d'un nombrós auditori format per autoritats, congressistes i públic en general, comptà amb una conferència inaugural a càrrec del doctor Jordi Nadal i Oller, amb el títol *La revolució industrial a la ciutat de Barcelona*, objecte d'una notable glossa de l'excel·lentíssim alcalde de la ciutat, el doctor Joan Clos, que va cloure l'acte.

El títol triat per al VIII Congrés, d'una banda, denota que –com en els encontres anteriors– la delimitació de les etapes aprofita l'inequívoc referent polític, però, de l'altra, apunta a la diversificació temàtica palesada en la distribució de sessions i els encàrrecs de ponències. Arran de la Revolució Francesa de 1789, l'antiga paraula “revolució” va adquirir una gran popularitat, tant entre els entusiastes dels canvis com entre els seus antagonistes, i també es va expandir fora de l'àmbit de la política per tal de designar fenòmens que, si bé no tenien el dramatisme de les convulsions polítiques, compartien suposadament amb aquestes la capacitat de transformar el món en sentit del progrés. I en efecte, el nostre plural “revolucions” no es refereix principalment a les diverses onades de la revolució liberal, tan agitada i laboriosa. A Barcelona en particular, més que no pas en el conjunt d'Espanya o de Catalunya, aquells anys foren temps de canvi profund en altres àmbits: revolució industrial en l'àmbit de l'economia, revolució romàntica en l'esfera de l'art i de la cultura.

La triple dimensió del salt endavant dels dos primers terços del segle XIX en una Barcelona que potser mai no havia pesat tant en la vida catalana i espanyola s'expressa ara en l'agrupació dels materials generats per l'encontre en tres volums, dedicats, respectivament, a la política, a l'economia i a la cultura.

* * *

El desenvolupament del Congrés va fer palès una vegada més –per si calia– que les fronteres que establim entre diferents facetes de la vida històrica –economia, cultura, política, etc.– no passen de ser artificis justificats per les necessitats de l'estudi. Resseguir amb un cert detall la història d'una col·lectivitat com la Barcelona dels anys 1808-1868, amb una dimensió que no sobrepassava el quart de milió d'habitants cap al final del període, i fortament jerarquitzada, vol dir trobar els mateixos noms de persones, unes vegades com a empresaris, unes altres com a polítics en exercici, i també com a agents actius en l'esfera de la producció i el consum de cultura. I de fet, ¿és que la introducció d'innovacions tecnològiques o d'un ideari polític no són, per damunt de tot, fenòmens culturals?

Feta aquesta reserva a favor de la unitat de la matèria històrica, el present volum aplega els materials referits principalment a la política –la ponència i les set comunicacions presentades a la segona sessió del Congrés, més un parell de treballs sobre institucions assistencials vistos en la sessió dedicada a Societat i les quatre comunicacions de la sessió de Fonts i Historiografia–, disposats en una única seqüència que parteix de la ponència, que abasta tot el període, i avança després atenent, en la mesura que ha estat possible, a l'ordre cronològic de les matèries tractades.

La ponència de Ramon Arnabat consisteix bàsicament en un estudi de les inflexions polítiques a través de la composició socioprofessional dels consistoris municipals, analitzada en detall. La identificació de les 1.358 persones que ocuparen magistratures en els setanta-cinc consistoris i les quinze juntes de les etapes constitucionals del període 1808-1868 és una aportació bàsica, molt significativa per a la interpretació social de les institucions del règim liberal. L'atenció al personal polític relaciona molt directament amb la ponència les comunicacions de Mercè Renom sobre les primeres experiències de municipis constitucionals (arran mateix de l'aprovació de la Constitució de Cadis, 1812-1814, i en el Trienni Constitucional, 1820-1823) i de Joan Fuster sobre la Dècada Moderada, 1843-1854. L'aportació de Renom, que versa sobre el petit municipi de Sabadell, posa en relleu la importància de la pràctica política local dels darrers decennis de l'Antic Règim en la definició dels grups antioligarquics que accediren al poder el 1812 i el 1820 i que eren més constitucionals –en el sentit de democràtics– que no pas adeptes al liberalisme en les seves implicacions econòmiques. El treball de Fuster analitza la dinàmica del període de reflux postrevolucionari i de construcció d'un règim moderat que tingué, entre les seves prioritats, el control del focus revolucionari que havia estat fins aleshores la ciutat de Barcelona. El fet més rellevant d'aquella evolució és que, malgrat l'aquiescència inicial dels sectors benestants de la ciutat, aviat es posà en relleu la dificultat d'encaixar les aspiracions econòmiques barcelonines dins la política dels moderats i l'obertura de les elits a l'opció progressista, més en consonància també amb la palpitació general de l'urbs.

Un segon centre d'interès del volum és el pensament polític del període. En aquest rengle destaquen els treballs d'Albert Ghanime, Genís Barnosell i Lúdia Arnau, metodològicament molt diferents però amb indubtables vincles temàtics. El primer dels autors reivindica el conreu de la biografia com a estri per al co-

neixement profund de la ideologia i la política, i aplica aquesta metodologia a l'estudi de l'ambient revolucionari liberal a través d'una figura quasi paradigmàtica, el publicista i etern conspirador Tomàs Bertran i Soler. Per la seva banda, Barnosell estudia, bàsicament a través de la premsa de l'època, el vocabulari polític dels moderats, progressistes i republicans catalans dels anys finals del cicle revolucionari, amb l'objectiu de superar els freqüents malentesos ocasionats per una lectura anacrònica de paraules com ara pàtria i nació i apreciar el grau de solidaritat dels liberals catalans amb el projecte estatal espanyol. L'estudi de Lídia Arnau se situa en la perspectiva del dret i segueix el debat suscitat pels intents codificadors de mitjan segle XIX, i en especial pel projecte de Codi Civil de 1851, en ple domini moderat, tot subratllant la quasi unanimitat –en contra– de les veus catalanes i, sobretot, el pensament del notable jurista Estanislau Reynals i Rabassa.

Les aportacions de Glòria Santa-Maria i Marició Janué versen sobre la dinàmica política al final de l'era isabelina, passat el Bienni Progressista, 1854-1856; una dinàmica barcelonina que, en certa manera, reproduïx el cicle de la Dècada Moderada descrit per Joan Fuster. El primer dels dos estudis, que segueix l'estratègia dels estudis biogràfics, tracta de l'etapa del Govern Llarg d'O'Donnell, que es correspon a Barcelona amb l'exercici de Josep Santa-Maria com a alcalde. Un cop enderrocades les muralles, la consolidació de Barcelona com a ciutat oberta i la definició urbanística de l'Eixample formen el procés més transcendent entre els afers gestionats per aquell magistrat i il·lustren una característica actitud de defensa de les competències municipals barcelonines en contra de la tendència centralitzadora dels organismes governamentals. Janué estudia el conjunt de factors que determinaren la migració definitiva de les preferències polítiques de les elits barcelonines cap a posicions incompatibles amb el manteniment d'Isabel II en el tron espanyol, i en subratlla quatre: la corrupció aparentment inseparable del règim, la dissincronia entre el desenvolupament barceloní i el de la resta del país, la ineficàcia administrativa combinada amb una fiscalitat injusta, i, finalment, la preeminència de la repressió militar sobre altres mitjans d'estimular l'adhesió social al règim.

Els treballs d'Isabel Fargues i Roser Tey sobre l'Hospital de la Santa Creu durant el Trienni Constitucional, 1820-1823, d'Alejandro Ros sobre Sant Joan Despí en el mateix Trienni i a l'època de les bullangues de 1842-1843, i el de Jordi Bou sobre l'arrencada de la Jamància l'estiu de 1843 adopten la fórmula de la crònica d'incidències en els moments àlgids de les agitacions revolucionàries i permeten posar en relleu detalls i implicacions de vegades insospitades dels canvis polítics en la vida de la ciutat i del seu entorn immediat. L'estudi de Fargues i Tey contraposa, però, els canvis menuts i no sempre irreversibles induïts des de l'esfera política –atesa la dependència de l'Hospital respecte a l'Ajuntament de Barcelona– amb la dinàmica de llarga durada pròpia d'una institució plurisecular. El treball de Montserrat Alay sobre institucions assistencials durant les set primeres dècades del segle XIX (el mateix Hospital de la Santa Creu, la Casa de Maternitat i Expòsits i, finalment, la Casa de Caritat) il·lustra, més enllà de les repercussions dels canvis polítics conjunturals, la precarietat de fons de les condicions de vida dels individus més febles dins l'ordre liberal i les conseqüències del pas de

l'administració de la caritat pública des de les mans dels eclesiàstics a les dels administradors de les institucions públiques abonades per la burgesia.

El treball dels arqueòlegs Jordi Aguelo i Josefa Huertas, basat en les excavacions recents en el solar del mercat de Santa Caterina, completada amb el recurs a documentació escrita, tracta del tram final de l'existència física del cèlebre convent dels dominics, des dels primers enderroc del Trienni Constitucional fins a la crema i demolició definitiva de l'església el 1837, i estudia amb atenció especial els darrers edificis afegits al conjunt conventual a partir de l'any 1830. La presentació dels fons conservats a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi que poden ser d'interès per a l'estudi del període, a càrrec de l'arxivera responsable, Núria Téllez, clou el volum amb observacions que palesen l'impacte del canvi de règim polític sobre les institucions preexistents i, per tant, sobre els seus registres documentals. En el mateix sentit és extraordinàriament eloqüent l'estudi de les fonts municipals que fou presentada com a ponència, perquè el període cobert pel Congrés comprèn l'etapa final de l'Antic Règim, que segueix les pautes de l'administració setcentista, la laboriosa i llarguíssima transició cap al règim constitucional –patent en l'autèntica dissolució de moltes sèries documentals continuades des de feia segles i el desgavell dels compartiments més elementals de l'administració urbana– i, finalment, la relativa estabilització isabelina, amb l'emergència de noves estructures i un augment considerable de la documentació preservada. L'envergadura d'aquest treball i les conveniències d'ús ha fet aconsellable editar-lo a part com el setzè dels *Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona*, sèrie annexa a la revista *Barcelona Quaderns d'Història*, amb el títol *Els fons documentals municipals del període 1808-1868. Guia d'investigació*.

Ramon Grau